

Kielemme käytäntö.

Muutamia painottoman tavun *i*-kysymyksiä.

Joukottain vai *joukoittain*, *liipasin* vai *liipaisin*?

Tässä esitetään muutamia sellaisia tapauksia, joissa on vakiintumattomuutta sanan toisessa (tai sitä myöhemässä) tavussa: toisinaan siinä on *i*-loppuinen diftongi, toisinaan taas yksinäisvokaali. Olen valinnut pohdittavaksi käytännössä usein esiintyviä kysymyksiä. — Koko suuri kirjoittaa, erottaa -tyyppisten teonsanojen ryhmä jää tämän esityksen ulkopuolelle.

1. Onko *ajoittain*, *riveittäin*, *asteittain*, *suvuittain* -tyyppisissä sanoissa ja niiden johdannaisissa aina käytettävä *i*:tä? Jos katsotaan, että niin on (= ovat monikkovartaloisia), on oleva esim. *vuoroittain*, *joukoittain*, *paljoittain*, *jaksoittain*, *vaiheittain*, *säteittäin*, *alueittain*, *sadoittain*, *pareittain*, *laseittain*, *tiuittain*, *tukuittain*, *tavuittain*, *sivuittain*; niinikään: *sadoittaisin*, *joukoittaisiin*. Saarimaan oppaassa on *i*-vartaloisten sanojen *laseittain*, *riveittäin* -asun rinnalla *lasittain*, *rivittain*; pitäisikö tämä kahtalaisuus säilyttää? Viime syksynä ilmestyneessä erään koulumiehen kirjassa on: *tavuttain*, ja esim. *tukuttain*,

paljottain, *suvuttain* esiintyvät silloin tällöin *i*:ttöminä. — Entä se *sivuttain*-sana, joka merkitsee 'sivu edellä, syrjittäin' — tulisiko sekaantumisen vaaraa, jos sitä ei pidettäisi erillään ja siten olisi kaksimerkityksinen *sivuittain*? Asemaa ja suhdetta osoittava *vinottain* voitaneen lukea siihen yksikkövartaloisten ryhmään, johon kuuluvat esim. *perättäin*, *vierettäin*, *rinnattain*.

2. Onko sanoissa *vuorotellen* ja *paikoitellen* säilytettävä toisen tavun erilaisuus, kun edellinen on o-loppuisen, jälkimmäinen a-loppuisen kantasanan johdannainen? Monikkovartaloisia ovat yksitellen ja vähitellen.

3. Kaikkia momentaaniryhmään luetuja *-aise*-johtimisia teonsanoja, esim. *katkaista*, *henkäistä*, *ahmaista*, *vetäistä*, voitaneen yleiskielen piirissä pitää *i*:llisinä. Johdannaisissa silloin niinikään diftongi: *katkaisin*, *liipaisin*, *hiaisin* jne. Murteiden ja eräiden muuntyyppisten verbien vaikutusta lienee, että varsinkin imperfektissä esiintyy *i*:ttömyyttä: *henkäsi*, *vetäsi*, *purasi*. (Kun on esim. vas-

tasi, lupasi sekä toisaalta välittäviä tapauksia, sellaisia kuin tempasi ~ tempaisi, huokasi ~ huokaisi, henkäsi ~ henkäisi, niin on ymmärrettävää, että *-aise-*verbien diftongi menettää i:nsä — eräissä murteissa on välitysmuotona s:n liudennus: vetäs.) — Liipaisin-tyypistä erillään on tietysti se substantiivikantainen tyyppi, jota edustavat esim. *peräsin*, leimasin, kirjasin.

4. *Aikaisin*, jalkaisin, kesäisin, pyhäisin, iltaisin, aamuisin, takaisin, peräisin, (ylös)alaisin — tämän tyyppin kai voidaan katsoa vakiintuneen i:lliseksi. Kuitenkin saattaa i:töntä vielä esiintyä. — Erikseen huomattava: peräisin ja -alaisin erottuvat juuri i:llään substantiiveista peräsin ja alasin.

5. Monikkovartaloisia ja siis i:llisiä ovat:

a) *pensaisto* (ei pensasto), pylväistö (ei pylvästö, myös pylvähistö vain runokiel.), hampaisto, parhaisto. [Virheellisesti (talon)poikaisto: poika-sanasta vast. johdannos on pojisto.]

b) *pensaikko*, portaikko — tähän ryhmään kuuluu periaatteessa sana valjakko, joka (jos kantana on valjas eikä valja) voisi olla *valjaikko*, kuten prof. Tunkelo on Virittäjässä esittänyt (eräessä Helmi Setälän käännöksessä se oli jo 1906). Olisiko ryhdyttävä suosittamaan valjaikko-asua?

6. Kaksiasuisina esiintyvät *asujan* ~ *asujain*, muuran ~ muurain, sieran ~ sierain, joskus morsian ~ morsiain. Yleensä niitä on suositettu i:llisinä paitsi morsianta; muuramen rinnalla on murt. vaaran (= vadelma) ja puolan, ja yleiskielessä ovat tuttuja i:ttömät kuudan ja sydän. Asujain on tietysti näistä sanoista johdoltaan omaa luokkaansa (lisäksi se on kolmitavuinen ja puheena oleva tavu saa monissa taivutusmuodoissa sivupainon), mutta vaikka se liittyisi tuttuun avain ja eläin-tyyppiin, onko sen (ja esim. kulkijaimen) i:tä ehdottomasti puollettava? Sierain, muurain ja tutkain

täytynee pitää i:llisinä sydäimestä huolimatta.

7. Varsin yleisesti käytetään nykyisin i:ttöminä teosanoja *samastaa* ja *kyllästää*. Aikoinaan ainakin edellistä pidettiin inen-loppuisesta laatusanasta johdettuna ja yritettiin kirjoittaa i:llisenä: samastaa. Kun katsomme esim. sanaparia kellastua ja kellastaa, huomaamme helposti, ettei kantana ole — nim. niin että me sitä enää tajuaisimme — keltainen, vaan kelta. Samoin voinee ajatella samastamisen ja kyllästämisestä kannaksi yksinkertaisesti sama ja kyllä.

8. Hajatapauksia:

a) i:llisiä: *huoneisto* (ei huoneusto); *aseistaa* (mon. vartalo ase-); *oheistaa* (ei ohestaa); *kaksoiskappale*, kolmoisherma.

b) i:ttömiä: *aamusella*, iltasella; *piilosilla*, *šotasilla*, *miekkasilla*; *käymäselään*, *päiväselään*; *kotosalla*, *pakosalla*, *ulkosalla*, *näkösällä*, *piilosalla* (prof. Cannelin ehdotti: *kotoisalla*, mutta myöhempi käytäntö on »valinnut» i:ttömän); *kaksoslapset*, kolmospesä (vrt. kolmoisherma); *viimeksi*; ei *hitustakaan*; *viivyn vähäsen aikaa* (kai myös *tyylyisistä*: herranen aika, hyvänen aika?).

Toisen ja sitä myöhemmän tavun i-tapauksia on näiden lisäksi suuri joukko — i:hän esiintyy meillä monessa päätteisessä, tunnuksessa ja johtimessa ja joutuu sen vuoksi niin usein tässä puheena olevan laisiin ja muihin tapauksiin diftongin jälkiosaksi. Enin osa käsittelemättä jääneistä on niin selviä, etteivät ne kaipaisi muuta kuin toteamisen, osa taas varsin harvoin esiintyviä.

Hannes Teppo.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielivaliokunta käsittelee kokouksessaan 15. 12. 47 näitä kysymyksiä.

1. kohdan suhteen ei haluttu asettaa jyrkälle i:llisyyden (monikkovartaloisuuden) kannalle, kun käytännössä on yksikkökartaloisia (joukottain, vuorottain)

ja kun muutamien mielestä esim. *lasitain* ja *laseittain* saattavat esiintyä erilaisessa merkitystehtävässä.

Airila—Paalanen («Suomen sanojen oikea kirjoittaminen»): kaikki monikkovartaloina, esim. joukoittain, sadoittain, vuoroittain, pareittain, sivuittain.

2. kohta: ei voitane yhdenmukaistaa (siis *paikoitellen*, *vuorotellen*).

3. kohta: jos on selvästi tunnettavissa *aise-*johtiminen kantaverbi, suositetaan *i:*llistä. — A.—P.: *hiaisin*, *liipaisin*.

4. kohta: kaikkiin *i*.

5. a.-kohta: monikkovartaloine asu

etusijaan (täyttä johdonmukaisuutta pidettiin vaikeana toteuttaa — muutamien mielestä *pensasto* ja *pylvästö* ovat mahdollisia).

5 b.-kohta: *valjakko*-asua ei katsottu olevan syytä vieroa, vaikka onkin *portaitikko*, *pensaikko*.

6. kohta: käsitykset *asujain*-sanasta menivät kielivaliokunnassa eri suuntiin. Oppaat ovat *i:*n kannalla, mutta *i:*ttömän (*asujan*, *asujamisto*) puolesta puhuu moni seikka. *Sierain*, *muurain* ja *tutkain i:*llisiä. — A.—P.: *asujain*, *kulkiain*.